

(razgovor s dušanom kovačevićem)

umetnost se bavi opomenama

DUŠAN KOVAČEVIĆ rođen je 1948. godine u selu Mrdenovcu, nedaleko od Šapca. Školovao se u Šapcu, Novom Sadu i Beogradu, gde je diplomirao na Akademiji za pozorište, film, radio i televiziju (odsek za dramaturgiju).

Živi u Beogradu kao profesionalni pisac. Najčešće piše za pozorište a povremeno za televiziju i film. Scenarista je filmova: Poseban tretman, Koto tamo peva, Maratonci trče počasni krug, Balkanski špijun...

Do sada je napisao sledeće dramske komade: Maratonci trče počasni krug, Radovan treći, Proleće u januaru, Šta je to u ljudskom biću što ga vodi prema piću, Limunacija (po motivima Sremčeve pripovetke »Limunacija na selu«, Sabirni centar, Balkanski špijun, Sveti Georgije ubiva aždahu i Klaustrofobična komedija.

Njegove drame su izvodene u većini jugoslovenskih pozorišta a neka dela su mu prevedena i izvedena u inostranstvu.

Za komediju Maratonci trče počasni krug, Kovačević je dobio nagradu Sterijinog grada Vršca za tekst savremene komedije 1974. godine, Sterijinu nagradu za tekst savremene drame 1984. godine za komediju Balkanski špijun a istu nagradu i 1987. godine za Aždahu. Ove godine je odbio da primi Sterijinu nagradu za tekst savremene komedije jer svoj tekst Klaustrofobična komedija ne smatra komedijom. Za taj tekst je dobio nagradu »Večernjih novosti« i nagradu »Branko Ćopić« — za najbolji humorističko-satirični tekst objavljen 1988. godine.

● Jednom ste rekli: »želim samo da se borim svojim perom i to je sve«. Kakva je ta borba u kojoj je glavno oružje pero — prokleta ili blagoslovena?

— Iz mog dosadašnjeg iskustva ne mogu reći da je pisanje prokletstvo niti blagostanje. Da je prokletstvo, ne bih se njim ni bavio. Pisanje je način i stil mog života. Ja ne znam zašto se već 20 godina bavim ovim poslom, možda je to ono što ljudi nazivaju sudbinom, neko to naziva opredeljenjem, neko zadatošću... Jedino što znam, i što bi danas sa sigurnošću mogao da tvrdim je, da čovek koji istrajava toliko kao ja u tom poslu, mora njime da se bavi po nekakvom svom životnom i egzistencijalnom načinu mišljenja, i življenja. Ja, jednostavno, moram da pišem. To je vrsta jednog dela moje egzistencije, kao što hodam, dišem, gledam... Mislio sam, bar sto puta, da ću morati pronaći neku drugu profesiju, ali posle mesec ili dva se ponovo prihvatim rada na nekom tekstu kao da nikada ranije nisam osetio ni jednu vrstu odbojnosti i zasićenosti. A ustvari jesam, naročito posle završenog posla kada imam osećaj kao da sam izgubio i poslednju kap krvi, kada osećam potpunu psihofizičku iznemoglost. Međutim, čim se malo odmorim opsega me potreba da ponovo sednem i pišem. Ta potreba prevazilazi sve mućnine i napore i da je nema, nikada se ne bih upustio u ceo taj mavezohizam.

● Pišete li i kada Vam se ne piše, da ne pominjemo inspiraciju, jer ni sami u nju ne verujemo?

— U principu mi se nikada ne piše, u tom smislu da mi sam čin pisanja pricinjava zadovoljstvo. Pisanje mi pricinjava radost posle dana kada nešto napišem, kada mi se učini, ili ustanovim, da sam napisao nekoliko dobrih rečenica. To je retko da imam osećaj da mogu nešto veoma kvalitetno napisati lako i brzo jer sam izuzetno inspirisan. Ne verujem u tu »pomoć«. Čovek koji od pisanja živi mora da zna da su inspiraciju izmislili ljudi koji ne vole da rade.

● Pisanje je dakle, da zaključimo, Vaša egzistencijalna potreba?!

— Ono jeste deo moje organske potrebe, ali u tom smislu što posedujem određenu vrstu energije i specifičan odnos prema svetu sa kojim sam u konfliktu. Ja pisanjem bežim od toga sveta na koji sam osuđen, sklanjam se iz njega stvarajući novu realnost u kojoj sam, naravno prividno, ja pravi gospodar. Tako postajem stvaralac i vladar — bar dok delo nastaje. Sve to doživljavam kao igru, rad i muku, prijatnu infantilnost i želju da stvaram nove svetove, kao besktvo iz ove stvarnosti koju je sve teže trpeti i podnositi.

● A u kom su odnosu Vaša umetnička istina i naša svakodnevna stvarnost?

— Nemam ja nikakve velike ni revolucionarne planove i programe u pogledu saopštavanja istina. Ja sam, jednostavno i prosto rečeno, duboko revoltiran čovek, a taj svoj revolt mogu da izrazim na nekoliko načina. Jedan način je da sedim u kafani i vredam vlast. Drugi je da to činim u kućama o rodendanima, slavama, pri susretima sa prijateljima... Sedite, prekopavate po bližoj i daljoj prošlosti i pljučete po ljudima koji su nas doveli u današnju situaciju. To u ovoj 1988. godini, kada je narod masovno — naravno ne svojom voljom — preokupiran politikom, čine mnogi ljudi širom zemlje, pokušavajući da oslobode užasnu energiju koja nije usmerena na rad i stvaranje pravog kvaliteta već na kritiku svega postojećeg. Ja sam se opredelio za »ono« treće: da se protiv takvog stanja borim svojim perom kazujući sudbine čoveka u krajnje zaoštrenim, egzistencijalnim situacijama. Pri svemu tome me ne interesuje tekuća politika, jer je ona samo nešto što prouzrokuje određena stanja, a ja hoću da govorim o nekim večnim istinama, koje važe danas i ovdje. Svojom umetničkom istinom pokušavam da razrešim neke bitne stvari, a pošto to ne mogu, hoću da suština ostane u umetničkom delu — iza korica knjiga ili iza pozorišne zavese. Takva istina oslobađa ljudski duh, oslobađa čoveka od straha, gluposti i jedne torture duha, ona je jedna mala, bezazlena čista kap u jednoj užasnoj velikoj i prljavoj baruštini.

● Hoćete reći da je ovo vreme gluvo za umetničku istinu, za čoveka uopšte, njegovu neukrotivu fantaziju i divne ludosti?

— Ne mislim da je gluvo, ali mislim da nema nikakve praktične pomoći, a ona nam je itekako potrebna. Svi sedimo i bavimo se posled-

cama već 40 godina. Nama su potrebne, kao što su nam bile potrebne pre 10 ili 20 godina, temeljne promene uzroka, onoga što je suština, a mi se još uvek bavimo posledicama u vrzinom kolu iz kojeg nema spasa. Jednostavno, ljudi koji su nas u to kolo uvukli i danas su u tom kolu i... A to što pišem u mojim dramama, i što liči na direktni obračun sa politikom i trenutnim stanjem, to je jednostavno novi ljudski čin pružanja otpora jednoj vrsti duhovne i fizičke torture. Nemam nikakvih drugih razloga do tih, jer ne pišem ja to kao čovek sa novim programima i rešenjima u umetnosti. Ja to pišem da ne bih sedeo i pričao na raznim mestima koja su zasićena tim istim pričama. Hoću zapravo da uradim nešto što će ostati kao nekakav trag za ovim vremenom, jer nas je ekonomija, zbog pogrešne politike, dovela na ivicu bede — pa ljudi više nemaju nikakav pravi stimulans za rad, niti rade na način da bi nešto ostalo za budućnost, a bavljenje politikom to sigurno nije. Ono što ja radim, ukoliko je umetnost, a uobražavam da jeste, ostaće kao trag nekakvog rada iz ovog perioda, a reći i sve ostalo će se zaboraviti.

● Dakle — šta može pozorište u smislu pomoći ljudima?

— Može da ohrabri čoveka, da mu pokaže kako je moguće reći neke stvari, a ipak sačuvati glavu na ramenima, izbeći zatvor, da mu pokaže kako govoriti nešto iz ubeđenja, nešto što je istina, ipak konačno dovodi do pobe-de. U pozorištu čovek može da shvati da istina postoji na nivou nečije male hrabrosti, a da zbog pojedinačnih malih hrabrosti daje veliku hrabrost.

● A da li može i treba dramsko delo tj. pozorište da bude putokaz — moralni, politički... u smislu formiranja svesti tog istog društva?

— Umetnost je po svojoj suštini nešto što je veliki duhovni putokaz. Na žalost, ili na sreću, čovečanstvo ide putevima gde fizičke egzistencije. Čak i u društvima velikog izobilja, borba za egzistenciju je najprimarnija. Pogledajte sve te silne američke TV serije: u svakoj je suština kako se obogatiti, ili, kako ne propasti i umreti od gladi. Ta svakodnevna egzistencija je ono što diže revolucije, izaziva ratove, pravi razne lomove u istoriji. A umetnost, kao pitanje duha, uvek dođe postskriptum, kao ono: E, da ste nas slušali bilo bi ovako ili onako. Rečju — posle svih ovih događaja kod nas, ne verujem da tu više i umetnost može bilo šta učiniti. A često je upozoravala na zlo, nagoveštavala, opominjala... Ali izgleda da je to tako uvek sa umetnošću: ne slušaju je, onda se »to« dogodi, umetnici posle kopaju po grobovima da bi opet opominjali na minule tragedije, ne slušaju je pa se »to« opet dogodi, pa opet umetnost »ukaže i upozori... Vekovima se dakle umetnost bavi opomenama i postskriptumima.

● Koliko je onda danas našem čoveku potrebna satira i crni humor u pozorištu, kad nam je već sve postalo satira, i da li ta činjenica otežava ili olakšava posao komediografu?

— Nikada nisam voleo reći satira. To je jedna ružna i svodeća reč, koja mnoge stvari banalizuje. Slušao sam Vojnovića kada priča o satiri, to je neka suština, a glasi: pišem ono što vidim i što je istina, a posle to ljudi nazivaju satiro, jer ne vide da žive u tome. Čovek koji sebe ne može da gleda sa strane, u istom trenutku dok nešto radi, posle sebe kad vidi na sceni ili pročita u literaturi, misli da je to satira. Nije to satira.

● Ako to nije satira onda će Vaš sledeći komad, bude li govorio o nama danas i ovdje, biti tragikomedijski?

— Upravo radim na drami koja u sebi ima dve velike metafore. Namerno idem na velike metafore jer mi stvarno živimo u dve velike metafore. Mi živimo u dva sveta koji su neminovno podeljena. Živimo sa ljudima koji su već u komunizmu i sa ljudima koji su u srednjem veku. I neko će da kaže to je satira. To nije satira, to je istina. Kod nas stvarno postoje ljudi koji su se naotimali, nakrali i obogatili pa danas žive u komunizmu, ako je to komunizam, i postoje ljudi koji danas žive u 14. ili 15. veku. Ako u to neko ne veruje, neka prođe Makedonijom, Južnom Srbijom, Kosovom... Tu se mogu sresti ljudi koji i dalje žive u kućama od blata i koji jedu jednom dnevno. To su ljudi iz lošeg dela srednjeg veka, jer je u srednji vek imao svoje velike uzlete i ljude koji su živeli u blagostanju. To ne pripada nikakvoj vrsti stilizacije, i jedino što čovek,

koji se bavi pozorištem, može da uradi je da, na osnovu tih istina, u ne- kakvoj metafori, izvuče esenciju, pa vam se tad učini da se ta silna zbir- ka velikih nesreća i gluposti nudi kao stilizacija.

● *Kada je u pitanju odnos umetnika i njegovog vremena — da li su pravi mislioci i stvaraoci, po prirodi, jeretici?*

— Ne moraju, ali po pravilu jesu, i to na kraju ispadaju hteli ili ne. Da li je to u redu ili ne, neću da komentarišem, ali kod nas ljudi, u svim sferama života i rada, koji ne prihvataju nekakav centralni tok mišlje- nja, postaju veliki »problem« tog istog društva.

● *Vratimo se ponovo pozorištu, jer smo, gotovo nesvesno, otišli u političke rasprave. U odnosu na Hamletovu definiciju pozorišta: »Da vrlini pokaže njeno sopstveno lice, poroku njegovu rođenu sliku, a sa- mom sadašnjem pokolenju i biću sveta njegov oblik i otisak« — šta biste Vi mogli dodati ili oduzeti ovoj definiciji?*

— Ne postoji savremeno pozorište. Uopšte to pitanje, šta je pozori- šte, je užasno izmislifikovano. Pozorište je u suštini vrlo jednostavna i praktična stvar. Tu su daske i glumac koji govori nekakvu istinu sa tih dasaka — i to je sve. Uz to, to što se dešava na sceni mora ljude jako da interesuje. Ja ne verujem u pozorište i predstavu koja nema publiku, što ne znači da je publika u pravu, ali ona mora da diktira pravljenje pred- stave. Kada predstava jednog trenutka ostane bez publike znači da toga trenutka prestaje i da postoji. Pozorište bez publike i nije pozorište, to je jedna žalosna pojava. Nema ništa tužnije od toga da se zavesa digna a u sali desetak ljudi...

● *Možda je to zbog toga što se naši savremenici češće bave pro- šlošću a nas ipak više interesuje sadašnjost. Čime Vi objašnjavate tu tež- nju mnogih da preispituju prošlost a zanemaruju sadašnjost?*

— Nisu samo pozorišni stvaraoci opsednuti prošlošću. Mnogi tra- gaju za priznavanjem onoga što se godinama nije smelo priznati, jer je dugo, predugo postojala enormna količina cenzure u svim oblastima javnog delovanja. Do pre 5 ili 10 godina, bilo je, maltene, zabranjeno po- minjanje i mnogih imena koja su sastavni deo istorije Srbije, i ko god se to drznuo bio je to prvi znak da je nacionalista. Ko god je pomenuo nekog od junaka iz prvog svetskog rata, koji je za Srbiju bio apsolutno os- lobodilački, bio je pod sumnjom krivice, kao da je tog trenutka zahtevao da se taj junak iskopa, oživi i postavi na vlast. Ta paranoja, koja je dugo bila prisutna, u jednom trenutku je pukla, kao što pukne svaka budalaština, oslobodila se, i sada je to enormna količina te pritažene energije, pritaženih želja, osvetničkih reči i misli izašla na videlo. Toliko je nabu- jala da može da se desi da počne da radi sama protiv sebe, jer pitanje dovoljnosti, mere i odnosa i više ne postoji.

● *S obzirom na sve to, a pogotovo s obzirom na Vašu spremnost da budete veoma angažovan stvaralac, smatrate li da je hrabrost govo- riti istinu u umetničkom delu?*

— Ne razmišljam o hrabrosti. Imam jedan privatni osećaj prema sebi i prema svetu. Ne volim osećaj straha, naročito ne volim strah izaz- van pretnjama. Trudim se da ne budem paranoik. A što se tiče hrabros- ti, hrabar sam kada iza nečeg stojim kao čovek, kada iza nečega stojim časno i pošteno, jer znam da, iako nešto danas može biti zabranjeno i u nemilosti, sutra to neće biti, jer me ne interesuju trenutne istine, efe- merne stvari, godine i datumi, ne interesuju me obračuni sa politikom žezdesetih, sedamdesetih ili nekih drugih godina, već me interesuju sudbine i karakteri ljudi, koji mogu da se shvate u bilo kom vremenu. Meni je trenutno politika jedna vrsta one igle na kapsli koja lansira, ali ne lansira politiku, nego nekog čoveka koji čini život sagledan u para- boli ta dva sata koliko predstava traje.

● *Pozornica je očigledno neka vrsta alternativne političke scene i zato nam recite svoja iskustva sa cenzurom i autocenzurom?*

— Normalno je da podležem cenzuri i autocenzuri, ali mogu mir- ne duše reći da se sa njom časno i pošteno borim. Trudim se da u toj borbi uvek više dobijem nego što dam. Nekako, po mom osećanju, auto- cenzura je vrlo bliski rod paranoje, a paranoja je jedno od najzanimljivij- jih bolesti savremenog sveta... Ko je na slobodi, a priča vam da ne pod- leže autocenzuri, taj laže ili piše »domaće zadatke«. Mislim da će ova 1988. godina mnogošta ubuduće promeniti po pitanju cenzure i auto- cenzure. Oni koji su nas do sada vodili, morali su shvatiti da ljudima 40 godina nisu dali da govore šta su mislili, a saznali su i to, da ako nas i ubuduće budu lagali — moraće to mnogo pametnije da rade. Mene kao

stvaraoca ne brine toliko pitanje cenzure, koliko činjenica što se iz celog tog haosa koji nam se minulih meseci desio, nije probio ni jedan organi- zovan i pametan plan koji bi ukazao na puteve i načine prevazilaženja postojeće krize.

● *Opet odosmo u politiku, a ja bih da pričamo o umetnosti. Šta je za Vas tekst dramskog dela: polazište ili krajnji ishod i da li su redite- lji uvek na sceni pravili ono što ste rukopisom hteli?*

— Ja se trudim da ono što pišem za pozorište bude što bliže litera- turi. Verovatno je to jedan od razloga što se moje drame i u knjigama dobro prodaju i čitaju. Volim komad strašno čvrste konstrukcije, sa di- daskalijama u kojima je precizno rešen prostor, kostim, muzika, sce- nografija. Zatim da mnogo ljudi ne može da gleda predstave, pa se on- da trudim da im olakšam »gledanje« tekstova koje čitaju.

● *Time je i posao rediteljima pojednostavljen, ali nismo sigurni da su Vas baš svi najbolje shvatili. Nije li to razlog što ste svoj poslednji komad »Klaustrofobična komedija« sami režirali?*

— O rediteljima uopšte ne razmišljam. Trudim se da napišem ko- mad koji će razumeti i reditelji amateri, priučeni reditelji, reditelji po- četnici i super profesionalci. Meni je samo žao, zato u poslednje vreme i ne idem na premijere svojih tekstova, što mi reditelji sve pretumbaju, što ja pišem komediju, a oni prikazuju dramu, i obrnuto. Tog isterivanja i dokazivanja autorstva i rediteljske genijalnosti na mojim ledima mi je stvarno dosta. Ako neko ne voli komediju, neka je ne radi. Moji tekstovi su uvek granični između komedije i drame. Ako reditelj ne voli rukopis koji radim, ne mora da ga radi, ima toliko dobrih drama da ne mora mene da uništava da bi stvorio nešto drugo. Onaj ko hoće da radi moje drame, mora da prihvati moju ideju i moj razlog. On ne sme sa mnom da se spori na sceni, jer će da izgubi, budući da imam toliko argumenata »za« da će, ako krene »protiv«, uvek biti poražen. »Klaustrofobičnu komediju« sam režirao samo iz jednog, jedinog razloga: da na sceni is- pričam priču onako kako piše u delu. Drugih razloga nisam imao jer sam završetak Akademije umetnosti za pozorište, film, radio i televiziju podrazumeva da zanatski deo režije znam, pa mi nije bilo potrebno tak- vo dokazivanje.

● *Svima je uglavnom poznat Vaš revolt na poslednjem Steriji- nom pozorju, kada niste pristali da Vam poture pogrešnu nagradu. Da li i dalje ostajete pri svojoj odluci da se ubuduće ne pojavljujete na tom festivalu?*

— Sigurno, jer neću odlaziti na te igre sve dok one ne postanu manifestacija posvećena pozorištu i pozorišnim ljudima, a ne igrama oko igara, kao što je bio slučaj do sada. Sve dok postoji takva atmosfera, ja se samo više neću pojavljivati. Pozorište više ne sme dozvoliti da mu sude oni koji su gori od njega.

● *Možete li nam, na kraju, reći šta trenutno radite?*

— Baš ovih dana sam predao dva filmska scenarija na kojima sam radio poslednju godinu dana. Ponovo se, dakle, vraćam mojoj naj- većoj ljubavi — pozorištu, za koje pišem jedan komad koji će nastaviti »liniju« započetu »Klaustrofobičnom komedijom«, a to je bavljenje sa vi- še dramaturških tokova u jednom komadu, bavljenje polivalentnim li- kovima, ljudima koji pripadaju različitim vremenima, ubedenjima, sve- tovima...

● *Recite nam još, imate li vremena za druge, obične ljudske sklonosti, za življenje?*

— Pisanjem jesam zarobljen, nekad i po 24 sata dnevno, ali se nade vremena za porodicu, decu, mali fudbal i druga zadovoljstva koja život znače.

Razgovor vodio: Dragan PEJIĆ